

Borbély László

A mindennapok jövőbe vezető hosszú útja

Nem minden habozás nélkül és némi szkepszissel fogok hozzá az alább következő nem egészen szabályos, tudományosnak meg nem igazán mondható válasznak a megfogalmazásához, hogy eleget tegyek vele a Magyar Kisebbség 2004. március elején kelt, vitára szólító megtisztelő felkérésének.

Nagyon nehéz hozzászólni Csapó József, illetve Bakk Miklós autonómia-tervezetéhez. A vitának – legalábbis részemről – szinte lehetetlen feltélt szab a tervezetek nyelve, gondolkodásmódja. Ez a nyelv, gondolkodásmód gátat szab annak, hogy a gondolatmeneteket képes legyek lefordítani azoknak a valóságos empirikus tapasztalatoknak a nyelvére, amelyeket számomra az autonómia jelent a 21. század elején. Persze, „ha egy fej és egy könyv összeütközik és kong – így Schopenhauer –, nem feltétlenül a könyv üres”. Lehet, hogy csak én nem értem.

Hasznos dolog, hogy a székelyföldi autonómia-tervezet témáját a Magyar Kisebbség szerkesztői a romániai magyarság körében vitára bocsátották, bár ezt jobb lett volna azelőtt megtenni, még mielőtt a tervezetet Románia parlamentje elé terjesztették volna. Emellett nélkülözhetetlennek tartom, hogy a vitába bevonják a román civil társadalom számos személyiségét, nem kifelejtve a Provincia-körhöz tartozókat, az erdélyi egyházak vezetőit, valamint a magyar közösség igaz barátait.

A romániai magyarok nemzeti identitását ugyancsak tápláló anyaország ma már egy másik „birodalomhoz” tartozik. A Budapesttől elvárt támogatás – bármilyen politikai színezetű is legyen, bármilyen kormány is legyen hatalmon Budapesten – a továbbiakban más dimenziókba helyeződik az új európai jogi körülmények között.

A Trianon óta eltelt több mint nyolcvan esztendő olyan időszakként fogalmazhatjuk meg, amelynek meghatározója a megvalósíthatatlan álmok kergetése volt. A román politikai elit a nemzetiségek erőszakos asszimilációjára, a magyar nemzeti érzés elsorvasztására törekedett, és ennek ellenhatása – mit tagadjuk? – időnként irredenta megnyilvánulásokban öltött alakot. Tiszavirág-életű helyzetet teremtettek a magyar kisebbség számára az 1940–44-es évek, vagyis a háború és annak minden következménye, akár csak az 1952. és az 1968. közötti korszak, amikor Moszkva nyomására Romániában létrehoztak egy, a külvilág számára jól felmutatható, valójában azonban csak formális, területi közigazgatási autonómiát, Magyar Autonom, illetve 1961-től Maros-Magyar Autonóm Tartomány elnevezéssel, különösen a székelyek lakta övezetben.

Rövid történelmi összefoglaló

A két világháború közötti közel húsz esztendő folyamán a román politikusok – liberálisok vagy parasztpártiak – mindent megtettek Sabin Manuilă (a románok nagy demográfusa) szavaival élve a székelyek „békés úton” való beolvasztásáért, aki erre vonatkozó ajánlásait így fogalmazta meg Constantin Angelescunak, az akkori román oktatási miniszternek: *„Nincs szükség agresszív politikára, hanem békés asszimilációra. A székelyekkel szembeni szent dogma nem más, mint az asszimilálásuk. Az utakat úgy kell megépíteni, hogy a székelyek könnyen eljussanak Bukarestbe vagy más román központokba. Oly módon, hogy ne legyenek elszigetelve.”*

A székelyek elrománosításának másik nagy harcosa, Gheorghe Popa-Lisseanu 1935-ben a székelyek számát Romániában hozzávetőlegesen 500 ezerre becsülte. Ugyancsak az ő nevéhez fűződik az a tézis, hogy a székelyek tulajdonképpen „*ascunși*”, azaz „*rejtett*” románok, akiket a magyarok a különböző történelmi időszakokban beolvasztottak a többségi magyar lakosságba. Az az elmélet, miszerint a székelyek elmagyarosított románok, állampolitikai tétellé vált, amelyet előszeretettel támogattak a két világháború közötti különböző román vallási és közoktatási miniszterek. Ennek szellemében a Székelyföldön csupán 1935-ig 135 román iskolát és 25 ortodox templomot építettek. Ennek ellenére a bukaresti központi hatalom asszimilációs törekvései nem hozták meg a várt eredményt. Ez arra készítette a románosítási műveletbe bevontak egyikét, August Calianit, az Oktatásügyi Minisztérium vezérigazgatóját, hogy kijelentse: *„A székelyföldi vallási offenzívát egy kulturális offenzívával együtt kell megkezdeni, egy jól kidolgozott terv alapján.”*

A székelyek elrománosításának második, sokkal sikeresebb időszaka Nicolae Ceaușescu felemelkedésével vette kezdetét. Az RKP-nak mindössze három-négy ötéves terv keretében sikerült megvalósítania mindazt, amit az elődök hosszú időn keresztül hiába próbáltak. A Ceaușescu-i nagyszabású iparosítási tervek, akárcsak az ország új területi felosztása, azaz megyésítése (1968. február) révén emberek százazreit költöztették könnyűszerrel az ország minden tájáról az új gazdasági központokba, a hatalmas ipari létesítmények építőtelepeire. Ez – valljuk be – nem is ütközött túlságosan nagy ellenállásba, hiszen a székely lakosság különböző rétegei – így a kollektívizálás rémétől menekülő parasztok, a jobb fizetést remélő munkások, a tanulmányaik elvégzése reményében távozó fiatalok – kifejezetten örültek az úgymond őket is „felkaroló” politikának.

A Székelyföld autonóm-tervezetek és a trójai faló problémája

A berlini fal leomlása új szemléletet honosított meg az európai biztonságpolitikában. Míg Nyugaton (lásd: Németország) nemzetegyesítésre kerül

sor, a volt kommunista övezetben szövetségi államok békés vagy erőszakos feldarabolása volt tapasztalható (például Jugoszlávia, Csehszlovákia vagy a Szovjetunió széthullása). Ebben nyilvánvalóan etnikai és nacionalista érzelmek játszottak közre. Egyesek nem riadtak vissza attól a vádtól sem, miszerint az 1990. márciusi marosvásárhelyi eseményeknek is Románia szétzilálása lett volna a célja. Gelu Voican Voiculescu nem egy nyilatkozatában tulajdonított ilyen szándékokat a külföldi – jelesül magyar – titkosszolgálatoknak. Ilyen körülmények között az ultranacionalista románok nyomást gyakoroltak a román többségi nemzetre és az RMDSZ-re, ugyanakkor egymás ellen uszították a civil társadalom és a román lakosság jelentős részét.

A fent vázolt történelmi ívek tükrében olvastam el az autonómia-tervezeteket, ezek alapján alakult ki személyes, tehát természeténél fogva szubjektív véleményem. Úgy vélem, hogy a tervezet kezdeményezői elhamarkodottan fogalmazták meg az érveiket, magát a tervezetet is. Nem vették figyelembe, hogy a romániai magyar kisebbség, s vele együtt az európai térség részét képező Románia milyen konjunkturális realitások között kénytelen mozogni. Az autonómia-tervezetek kezdeményezői főleg arra a történelmi érvre hivatkoznak, hogy valamikor létezett egy székelyföldi autonómia.

Bár nem vagyok történész, és amúgy is abból a megfontolásból indulok ki, hogy a történelemben nincsenek általános törvények, törvényszerűségek, mint a természettudományokban (ha ugyan ott egyértelműen vannak), de igyekeztem utánanézni a témának a magyar és román szakirodalomban. Ezekből valóban bizonyítható, hogy a Terra Siculorum autonómia-alapokmányt a magyar királyok adományozták a székelyeknek szigorúan meghatározott történelmi körülmények között a magyar királyság korában. A százok 1211-ben történt betelepítése után a magyar uralkodók a székelyeket katonai célokból költöztették arra a területre, amelyet utólag Székelyföldnek neveztek el. Azokat az előjogokat, amelyekkel Mária Terézia koráig rendelkeztek, nem adták ingyen: szigorúan attól tették függővé, hogy a székelyek rendben teljesítik-e fegyveres kötelezettségeiket a magyar királyok portyázásaiban, a királyság keleti részének az utolsó vándor népek betöréseivel szembeni védelmében.

Jelenkori összefüggésben erre a történelmi érvre hivatkozni – amelyben az autonómia kezdeti célja több mint háromszáz éve elévült – földtől elszádkadt vágnak minősíthető, amit könnyen leszerelhetnek az autonómia román ellenfelei. Az autonómiát az egykori katonáskodásért kapott kiváltsággként ma újból követelni egyszerűen értelmetlen. A mai „autonómia-tervezőket” az sem befolyásolja igazán, hogy Mária Terézia után sem a magyar, sem az osztrák–magyar államot nem foglalkoztatta túlságosan a székelyek helyzete. Példaként szolgáljon, hogy a párizsi konferencia elé terjesztett magyar kormányjegyzék ténylegesen lemond mind a székelyekről, mind pedig azokról az erdélyi magyarokról, akik nem a jelenlegi Románia nyugati nagy-

városaiban (Aradon, Nagyszalontán, Nagyváradon és Szatmárnémetiben) éltek. Mint ahogy a 21. században már nem lehet előhozakodni az utóbbi kétszáz év folyamán elcsépelet, előjogokra, vérségi kötelékekre hivatkozó érvekkel, ugyanúgy nem használhatóak azok az indokok sem, hogy háromszáz esztendővel ezelőtt „volt már ezen a helyen egy autonómiánk”.

Nem bizonyult életképesnek az első világháború idején követett politika, amelynek nyomán a nagyhatalmak közötti megállapodások alapján etnikai áttelepítésekre került sor (például Görögország és Törökország esetében).

Tovább olvasva az autonómia-tervezeteket megjegyezném, hogy e dokumentumok létrejötte önmagában is multiszegregációs szándékokat sejtet. Ez a tervezet ugyanis a székelyeket meggondolatlanul elkülönítené a többi romániai magyartól, holott ez utóbbiak maguk is kisebbségek. Az ilyen autonómia-tervezet kidolgozói és felkarolói megfélemlenek arról az aprócska tényről, hogy nyolcvan év óta éppen az e fajta elkülönítésen fáradoznak maguk a románok is. Közülük egyesek most különösen örülhetnek az ilyen autonómia-elképzelések megjelenésének. S mi lenne, ha ez utóbbiak még levéltárba is járnának, és a két világháború közötti román sajtótermékeket is újraolvasnák, szellemi muníciót is merítve belőlük!

Egyházi vonatkozásban másfajta veszéllyel kell szembenézni. E téren is fenyeget szegregáció. A székelyek többsége ugyanis katolikus, míg az erdélyi magyarság többi része főleg protestáns. A magyarok és székelyek dogmatikus elszórványosodása semmi jóval nem kecsegtet.

Az utóbbi tizenöt évben készült jelentések rámutatnak a népesedési szempontból is aggasztó helyzetre. Tanulmányoztam az elemi iskolák magyar tanulóira vonatkozó statisztikai adatokat, összehasonlítva azokat az országos adatokkal. Ez a fajta összevetés ugyanis előre vetíti, hogy hány választópolgár lesz 15–20 év múlva a romániai magyarok között. Szomorú a következtetés: e magyarok százalékaránya alaposan csökken majd, vésszen közeledik a négyszázalékos szinthez.

Az autonómia-elképzelések „alapító atyáinak” azon is el kellene gondolkozniuk, hogyha megosztják az erdélyi magyar közösséget, s az egyik részük kap, mondjuk, egy százalékot, másik pedig kettőt, azt kockáztatják, hogy az elkövetkezendő 20–30 esztendőben a magyarság kimarad a román politikai életről.

Visszatérve az autonómia általános fogalmára, tudjuk, hogy több válfaja van. Valamennyinek van azonban egy közös jellemzője: azt a célt szolgálja, hogy oltalmazza az adott államhoz tartozó kisebbséget. A világon jelenleg működő autonómiák különféle formái annak eredményeként születtek, hogy az illető kisebbségek a 20. század folyamán elnyerték azt a belső vagy külső konjunktúrák eredményeként. Nagy részük a két világháború idején és az azokat követő békeszerződések nyomán jöhetett létre. Más részük a kommunizmus közép- és kelet-európai összeomlása után szervező-

dött, míg egy harmadik részük súlyosabb, polgárháborús konfliktusok révén teremtődött meg.

Ha viszonyítási alapul a civilizált nyugat-európai államokat vesszük, ott is vegyes a kép: a legemancipáltabb dániai, svédországi, finnországi, svájci alkotmányok lehetővé teszik az autonómiát, a kisebbségeket meg nem tűrő Görögország viszont nem. Noha ez utóbbi az EU-hoz tartozik, s bár az ókori Athénban rakták le a demokrácia első alapjait, a Versailles utáni kormányok – akár katonai diktatúrákról, akár parlamenti demokráciákról volt is szó – rendszeresen megtagadták a kisebbségek önrendelkezési jogát, pusztá létüket sem ismerve el.

A nemzetközi jog sem nyújt orvoslátot számunkra, mert szentesíti ugyan az individuális jogokat, és csak remélhetjük, hogy az új európai alkotmány renndezi majd a kollektív jogokat is.

Tagadhatatlan, hogy az egész romániai magyar kisebbségnek szüksége van önazonossága védelmében egy olyan státusformára, amely autonómia-ként határozható meg.

Az RMDSZ-nek közel tizenöt esztendő óta – amióta jelen van a román politika színterén – sikerült ezt a nemzeti identitást óvnia. Az európai politika a regionalizálást támogatja, amelyben az etnikulturális fogalom mellett mégis a gazdasági szempont az elsődleges. Ezért tanácsos a jelenlegi helyzetben a decentralizálásra alapozott közigazgatási politika támogatása. A szubszidiaritás elve országos viszonylatban valóban elősegíti a regionális fejlődést.

Emellett szükséges biztosítani azokat a nyelvhasználati jogokat, melyek az államigazgatásban, az igazságszolgáltatásban és a közélet más területén a mostani alkotmány és más törvények révén garanciát nyújtanak a különböző nemzeti közösségeknek a törvény előtti egyenlőségre. A lehető legsürgősebben módosítani kell azokat a törvényeket, amelyek lehetővé teszik, hogy rendelkezünk a helyi és megyei költségvetések pénzügyi autonómiájával az oktatás, az egészségügy és a társadalombiztosítás terén. Ez azt jelenti, hogy megtettük az első lépést az autonómia felé.

Úgyszintén siettetni kell az ingatlanok visszaszolgáltatását rendező törvény gyakorlatba ültetését mind közösségi szinten (főleg, ami a kulturális jelképeket, a templomokat vagy az iskolákat illeti), mind pedig egyénenként a földekre, erdőkre vonatkozó tulajdonjogi okmányok kiosztásával.

Lehet álmodozni, lehet a jogra, a „vér szavára” hivatkozni, az európai közösség, a civilizált világ akkor sem teszi lehetővé az autonómia elérését párbeszéd nélkül, mint ahogy Budapest sem szegheti meg ezentúl a szabályokat, bármennyi személyes lángoló vagy demagóg kijelentés hangzana is el a jövőben.

Elsősorban a román elittel, azokkal a civil szervezetekkel, NGO-kal kell elkezdenni a dialógust, amelyek felkarolhatják ezt az ügyet. Úgyszintén a

párbeszéd érdekében támogatni kell a vallási felekezeteket anélkül, hogy mellőznénk a görög katolikus egyházat.

Nyilvánvaló, hogy a közeljövőben nem változtatható meg egyes mai román vezetők és követők merev gondolkodásmódja a magyarokkal kapcsolatban, legfeljebb több évtized, több nemzedék múltán. A magyarellenes politikai szónoklatok továbbra is hallhatók, nem szűnik a nacionalista retorika, tanúi vagyunk számos más manipulációs akciónak, gondoljunk csak Sergiu Nicolaescu történelemhamisító filmjeire, Adrian Păunescu bőszi kirohanásaira, nem is beszélve a Nagy-Románia Párt sajátosan beteges magyarellenes dühéről. Szomorú, hogy még a jelenlegi román, úgynevezett demokratikus ellenzék politikai szónoklataiból is kiszüremlik időnként egy nyilvánvalóan magyarellenes felhang.

Főlöszleges és félrevezető lenne egy közigazgatási pótátszervezés. A Székelyföld nyolc székre való ismételt átszervezése bizalmatlanságot válthat ki, de nevetségesnek is tűnhet. Ne felejtjük el, hogy a Regátban is voltak ilyen próbálkozások, sőt, egyesek az önkényesen feloszlott megyék visszaállításáért kardoskodó szervezetet is létrehozták. Hogy nézne ki, ha manapság valaki – és itt megint csak a Regátra gondolok – azzal jönne, hogy állítsák vissza a járásokat.

S ha már az autonómia-tervezetekről van szó, mintha azoknak a szerzői a szovjet típusú közigazgatási rendszert vették volna mintául, csak annyi lenne a különbség, hogy az egykori rajonokat „szék” elnevezéssel illetnék (18. cikkely). Ennek viszont semmi köze sem a székely hagyományokhoz, sem az önazonosság megőrzéséhez, sem az önrendelkezés megvalósításához. Kísérteties a hasonlóság: Oroszországban mindenki oda költözik, ahova akar, mégis Putyin elnök dönti el, hogy ki költözhet Moszkvába. A székelyföldi autonómia-tervezők is úgy gondolják, hogy majdan ők határozzák meg, kik lehetnek Székelyföld lakói.

Ahhoz, hogy fellendüljön a gazdaság, növekedjen az életszínvonal, nemcsak zászlókra, jelképekre és újabb eskütételekre van szükség (11. cikkely, 1., 2. bekezdés) (42. és 65. cikkely). Székelyföld közigazgatási pótátszervezésének csakis a székelyföldiek ihatják meg a levét. Vajon senki nem gondolt arra, hogy Székelyföld teljesen elszigetelődne? Hiszen az infrastruktúra, a vasút, az energiaszállítás, az ellátás nem önerőből oldható meg, mindez a románoktól is függ. Hány repülőtere van Székelyföldnek? Mennyi pénz áll rendelkezésére ahhoz, hogy tartósan önellátó lehessen? Az embargó lehetősége felmerült-e valakiben, ha netán – mint egyes magyarországi ellenzéki közéleti személyiségek a mások bőrére felvetették – a párbeszédén kívül más utat is kilátásba helyeznének az autonómia kivívására?

A kezdet vége?

Egyes magyarországi politikusoknak mindenképpen szem előtt kellene tartaniuk, hogy a választások előtt rendkívül veszélyes a romániai magyarság megosztása, amely az RMDSZ és az MPSZ közötti ellentétekben ölt formát. A választópolgárok elbizonytalanodnak e viszályok láttán. Könnyen meglehet, a jövőben úgy tűnhetnek, hogy távol maradnak az urnáktól. S mihelyt Romániában – talán nem is olyan soká – feltűnnek a láthatáron a világos elméletekkel rendelkező román politikai alakulatok, ezek a magyar választókat is magukhoz vonzzák. A magyarok azokhoz a majdani, egyértelműen liberális, kereszténydemokrata avagy szociáldemokrata pártokhoz akarnak majd igazodni, amelyekről úgy vélik, hogy érdekeiket hatékonyan felvállalják.

A választópolgároknak ugyanis szükségük van a mindennapok biztonságára, elfogadható életkörülményekre vágynak, amelyek többé-kevésbé biztos munkahelyet, kielégítő anyagi helyzetet, szabadságot és társadalombiztosítást jelentenek. Szükségük van arra, hogy gyermekeik anyanyelvi oktatásban részesüljenek, jól öltözöttek és egészségesek legyenek. Nem nélkülözhetik az anyanyelvű lelki szolgálatot, sem azt, hogy a törvény szavatolja számukra a szabadságot, az egyenlőséget és a biztonságot. Ellenkező esetben tíz pápai bulla sem mentheti meg őket attól, hogy nemzetiségként és kisebbségként a kivándorlást válasszák.

A végkonklúziót a fentiek után talán már fölösleges is ideírnom. Azt hiszem, eléggé látszik, hogy Csapó József és Bakk Miklós autonómia-tervezetei sok mindenre jók lehetnek, egyvalamire viszont biztosan nem alkalmasak, hogy azokkal bármilyen formájú autonómiát ki lehessen vívni a romániai magyar közösségnek. Vagyis, sajnós, pontosan arra nem jók, ami pedig mindenfajta felhasználásnál fontosabb lenne.

„*A hit maga üdvözít, nem az objektív elem, a mi mögötte van*” – írja Nietzsche a húgának, s – mutatis mutandis – valami ilyesmi mozgathatta az ábrándjaikat is.